

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KREITI YA 12

SEPEDI LELEME LA GAE (HL)

LEPHEPHE LA PELE (P1)

DIBOKWANE/HLAKOLA 2017

MEPUTSO: 70

NAKO: Diiri tše 2

Palomoka ya matlakala a dipotšišo ke 9.

DITAELO LE TSHEDIMOŠO

1. Lephephe le, le arotšwe ka DIKAROLO TŠE THARO, e lego YA A, YA B le YA C.

KAROLO YA A: Tekatlhaologanyo (30)

KAROLO YA B: Kakaretšo (10)

KAROLO YA C: Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo (30)

2. Araba dipotšišo KA MOKA.

3. Thoma KAROLO YE NNGWE le YE NNGWE letlakaleng LE LEFSA.

4. Thala mothalo ka morago ga KAROLO YE NNGWE le YE NNGWE.

5. Dikarabo di nomorwe go swana le dipotšišo.

6. Tshela mothalo ka morago ga karabo YE NNGWE le YE NNGWE.

7. Hlokomela mopeleto le tlhamo ya mafoko.

8. Nako yeo e akanywago ge go arabja lephephe le e ka ba ka tsela ye:

KAROLO YA A: Metsotso ye e ka bago ye 50

KAROLO YA B: Metsotso ye e ka bago ye 30

KAROLO YA C: Metsotso ye e ka bago ye 40

9. Ngwala ka bothakga le ka mongwalo wa go balega.

KAROLO YA A: TEKATLHALOGANYO**POTŠIŠO YA 1**

Bala ka go kitimiša mahlo, ka tsenelelo le tsinkelo ditšweletšwa tša go ngwalwa le tša go bonwa/bogelwa tša ka tlase gore o tle o kgone go laetša mabokgoni a go araba dipotšišo.

1.1 SETŠWELETŠWA SA A**BOHLOKWA BJA BOITŠHIDOLLO**

- 1 Mengwageng yela ya go feta, e be e se bothata go bafsa go itšhidolla ka mehla. Ba be ba eya sekolong ka maoto ntle le go nyaka dinamelwa. Ka nako yeo, e be e le kgapeletšo dikolong go ithuta thuto ya go itšhidolla, yeo bokgoni bja yona bo bego bo laetšwa mapatlelong a dipapadi. Ba be ba re ge ba fihla gae ka morago ga sekolo, ba tšwela pele ka go bapala kgwele ya maoto mekgotheng, bangwe ba keta diketo mola ba bangwe ba bina mmino wa setšo. Matšatšing a lehono, aowa ... 5
- 2 Bafsa ba bantši ba mo Afrika-Borwa ba išwa dikolong ka difatanaga, ditaxi goba dipese. Ga ba hwetše nako ye ntši ya go itšhidolla ka mokgwa wa go sepela. Ge e le thuto yela ya kgapeletšo ya go itšhidolla yona, ga e sa le kgapeletšo, ke kgetho. Dikolong tše dingwe le go ba gona ga e sa le gona. Dipapadi dikolong ga di sa hlakelelwa go swana le peleng. Go bapala fela yo a ratago ka ge a na le bokgoni. Dikolong e šetše e le **mmapele o ja serati**, senyakelwa ga a se rate. Ka morago ga sekolo go iwa gae, gwa boledišanwa ka diselefoune, mahlo a kgomarela thelebišene le khomphutha. Gona moo mmele o dutše tlenkge setulong, ga o šikinyege le gatee, madi le ona a eme tsi! 15
- 3 Tlhobaboroko ka mo nageng **ke go se be le mahlahla** ga bafsa mererong ya boitšhidollo. Se se hlohleletše bašomedi ba Kgoro ya Maphelo go hlama lekala la bafsa la go itšhidolla moo bafsa ba hwetšago sebaka sa go itšhidolla ka mekgwa ya go fapafapana. Lekala le la boitšhidollo le thekgwa ke mekgatlo ye mentši ya dipapadi ka mo Afrika-Borwa. 20
- 4 Go se itšhidolle ga bafsa ga se bothata bja Afrika-Borwa fela. Bafsa ba go ba le mebele ye mentši ke bothata bjo bo aparetšego le dinaga tše dingwe. Kua Amerika, dikolong le mafelong a boitšhidollo, go oketšwa didirišwa tša boitšhidollo, go hlohleletsa bafsa gore ba phele ba itšhidolla. Bafsa ba gona ba a emaema, ba sepediša madi a mmele. Ye ke pego ya go tšwa kuranteng ya *Los Angeles*. 25
- 5 Afrika-Borwa ke naga ya go rata bafsa ba yona kudu. Go hlomilwe lekala la *fitzwize 4 kids* leo le hlokomelago dipapadi tša bana gammogo le mafelo a boitšhidollo moo go fokotšwago mmele gona. Batswadi ba iša bana ba bona moo gore ba rutwe ka tša boitšhidollo, tlhohleletšo mabapi le go fokotša mmele le go ba tloša thelebišeneng. 30

6	Tlhohleletšo ya boitšhidollo e šetše e le setlwaedi mo Afrika-Borwa. Naga ye e ile ya lebelela dinaga tšeo di hlabologilego gomme ya tšea malebiši go dilo tše botse tša go swana le boitšhidollo bja bafsa. <i>Virgin Active</i> e hlamile lenaneo la go kgahliša mabapi le merero ya boitšhidollo. Bafsa ba hlohleletšwa gore boitšhidollo e be setlwaedi maphelong a bona. Boitšhidollo le bophelo bjo bobotse ke monwana le lenala .	35
7	Sally Lucas, molaodi wa <i>Virgin Active</i> , o boletše gore: 'Lenaneo le lebantšhitše dinyakwa tša mmele le monagano tša ngwana wa mengwaga ya magareng ga 8–11. Ye ke nako yeo bafsa ba bago kgakanegong ya go thoma go phela ntle le go itšhidolla. Mananeo a a boitšhidollo a hlametšwe go eletša mabapi le go tia ga marapo le mešifa. Mmele o fepša ke tlhokomelo ya mmakgonthe, e sego dijo fela. Mmele wo montši o fenywa ke boitšhidollo bja maleba.'	40 45
8	Dinyakišišo di laeditše gore bafsa bao ba itšhidollago ka mehla, kudu ka dihlopha, ga ba hwetše fela bokgoni bja dipapadi eupša ba ba le boitshepo, maikarabelo, tirišanommogo, kagego ya maleba gammogo le go se rate dintwa. Ba a iketla, ba tšea diphetho tša maleba ka ge mogologolo a re, 'Lepotlapotla le ja pudi, modikologa o ja namane ya kgomo.' Se segolo ke gore ba efoga mebele ye mentši le malwetši. Bana ba, ga ba swanela go itlwaetša go itšhidolla ka go diriša metšhene ka gobane e senya mebele ebile e bitša mašeleng a godimo. Go kitima, go sepela, go bapala le tirišo ya ditho tša mmele ka tsela ya go itšhidolla, ke mokgwa wo mobotse wa go phela.	50 55

[E fetoletšwe le go amantšhwa go tšwa go: *People Magazine*, 2010]

- 1.1.1 Tsopola lentšu leo le laetšago gore thuto ya go itšhidolla e be e dirwa ke bafsa ka moka. (1)
- 1.1.2 Ke tsela efe yeo e bego e dirišwa ke bafsa ya go itšhidolla ka mehla? (1)
- 1.1.3 Efa mohuta O TEE wa papadi ya setšo yeo bafsa ba e bapalago ka morago ga sekolo. (1)
- 1.1.4 Ka ntlha E TEE akaretša seo se hlalošwago ke seema seo se tšwelelago mo TEMANENG YA BOBEDI. (1)
- 1.1.5 Bapetša bafsa bao ba itšhidollago le bao ba lebelelago thelebišene go ya ka tekathaloganyo. Efa dintlha TŠE NNE. (4)
- 1.1.6 Ka morago ga go bala TEMANA YA BORARO, ke ponelopele efe yeo o bago le yona mabapi le bafsa ba go se itšhidolle? Efa ntlha E TEE. (1)
- 1.1.7 Thala lenaneo la dijo tša go fihlola, leo le ka dirišwago go laetša phepo ye botse. Efa mehlala YE MERARO fela. (3)
- 1.1.8 Hlatholla mebolelwana yeo e kotofaditšwego TEMANENG YA BORARO le ya BOSELELA. (2)

- 1.1.9 Go ya ka diteng tša TEMANA YA 6 le 7, hlaloša mabaka A MABEDI ao a dirilego gore go be le *Virgin Active* ka mo nageng. (2)
- 1.1.10 Na o bona tirišo ya seema seo se kotofaditšwego TEMANENG YA 8 le nyalelana le diteng tša yona ka tsela efe? Fahlela karabo ya gago ka mabaka A MABEDI. (2)
- 1.1.11 Re alele maikutlo a gago mabapi le molaetša woo o tšweletšwago ke lefoko la mafelelo la TEMANA YA 8. Efa dintlha TŠE PEDI. (2)

1.2 SETŠWELETŠWA SA B

[Mothopo: www.google.co.za]

- 1.2.1 Kgetha karabo ya maleba. Bafsa ba ba tšwelelago mo ba a ... (1)
- A itšhidolla.
  - B kitimišana.
  - C bapala.
  - D sepela.
- 1.2.2 Bapetša seswantšho se le diteng tša TEMANA YA 1 SETŠWELETŠWENG SA A. Efa dintlha TŠE PEDI. (2)
- 1.2.3 Laetša mabaka A MARARO ao a gapeletšago mohlali go lebelela bakgathatema mo seswantšhong se. (3)
- 1.2.4 Bontšha meholo YE MEBEDI ya gore bakgathatema boitšhidollong e be bafsa ba thaka e tee. (2)
- 1.2.5 Go ya ka tsebo ya gago, na o a dumela gore dipapadi ka mo nageng di sa na le kgethologanyo? Thekga karabo ya gago ka go fa mohlala. (2)

PALOMOKA YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KAKARETŠO**POTŠIŠO YA 2**

Bala ka tlhokomelo setšweletšwa se o yago go se akaretša ka go kgoboketša dikgopolokgolo le dikgopolotlaleletšo tše bohlokwa ka mantšu a gago. Kakaretšo e ngwalwe ka mokgwa wa temana ya mantšu ao a sa fetego a 90.

ELA HLOKO:

1. Ka mantšu ao a sa fetego 90, akaretša mekgwa ye mekaone ya go ithuta ge motho a itokišetša ditlahlobo go ya ka seboledi mo temaneng ye.
2. Ngwala ka tsela ya temana.
3. Dintlha e be tše 7.
4. Bontšha palo ya mantšu mafelelong a kakaretšo.

SETŠWELETŠWA SA C**MEKGWA YE MEKAONE YA GO ITOKIŠETŠA DITLHAHLOBO**

Motho yo mongwe le yo mongwe o na le mokgwa wa gagwe wa go itokišetša go tla go ngwala tlhahlobo. Batho ba bangwe ba nyaka go ithutela mo go se nago lešata ebile go lokile mola ba bangwe ba ithuta bokaone ge ba theeditše mmimo wa go fola. Go na le bao ba kwešišago gabonolo ge ba bona, ba bangwe ka go kwa mola ba go nyaka go kwešiša ka go swara le bona ba le gona.

Nna ke holega kudu ge ke ithutela lefelong leo le se nago lešata, le le hlwekilego. Ge ke ithuta ke itswalelela ka phapošing ya ka gore ke lebane le dipuku tša ka fela, go se na motho yoo a ka mpoledišago. Ge e le selefoune yona ke a e tima ga ke nyake le go kwa e lla. Mmino le wona ke lenaba nakong ya go bala. Ke tloga ke tseba gabotse gore ke ithuta bokaone ka go bona dilo. Ge ke bala, ke ngwala *dinoutse* tšeo di akaretšago dintlha tše bohlokwa. Go tloga moo ke thala sethalwa seo se tla nthušago go kwešiša le go gopola tše ke di badilego. Ke kgona go gopola tshedimošo gabonolo ge ke e bona sethalweng. Ka morago ga go bala kgaolo ye nngwe le ye nngwe ke itlhamela dipotšišo tšeo ka morago ke kgonthišišago gore ke di araba ka moka ka tsela ya maleba.

Ge ke bala le mogwera, e ba yo ke mo tshepagwa go ba le maikemišetšo go swana le nna. Ge ke nyaka go thoma go bala, ga ke rate go hlwa ke dikadika ke senya nako ka mešongwana ya go se re selo. Ke thoma go itokišetša ditlahlobo nako e sa le gona ka gore ga ke kgone go dira dilo ka lepotlapotla.

Dijo tša maleba le go khutša di bohlokwa kudu. Ka mehla ke kgonthišiša gore ke ja dijo tša phepo ebile ke robala diiri tše di lekanego. Se se dira gore ke dule ke fodile monagano ebile ke na le maatla. Tlahlobo ke ntwala e nyaka senatla.

[Mothopo: Boitlhamelo]

KAROLO YA C: DIBOPEGO LE MELAO YA TŠHOMIŠO YA POLELO**POTŠIŠO YA 3**

Lekola papatšo ye ya ka tlase ka šedi ye kgolo gore o tle o kgone go laetša mabokgoni a tlhathollo ya ditšweletšwa tša go bonwa/bogelwa ka go araba dipotšišo.

SETŠWELETŠWA SA D

[Mothopo: www.google.co.za]

- 3.1 Kgetha lefoko la go se be le kgethologanyo go a a latelago. Letlalo le boreledi la go phadima, go tloga ka ...
- A bašemane go fihla ka banna ba bagolo.
  - B basetsana go fihla ka basadi ba bagolo.
  - C masea go fihla ka batho ba bagolo.
  - D banna go fihla ka bakgalabje ba bagolo. (1)
- 3.2 Bontšha phapano yeo e tlišwago ke tirišo ya fonte papatšong ye. Efa dintlha TŠE PEDI. (2)
- 3.3 Ngwala lebaka leo le hueditšego mmapatši go šomiša thekniki ya letšatši papatšong. (1)
- 3.4 Hlaloša maikemišetšo a mmapatši a go swantšha selemo le marega papatšong ya gagwe. Efa dintlha TŠE PEDI. (2)
- 3.5 Hlatholla khuetšo yeo e tlišwago ke polelo ya gore 'boleta bja letlalo bo tiiša lerato'. Efa dintlha TŠE PEDI. (2)
- 3.6 Ka dintlha TŠE PEDI hlatholla maikutlo ao a tšweletšwago ke batho ba ba bontšhitšwego mo papatšong. (2)

[10]

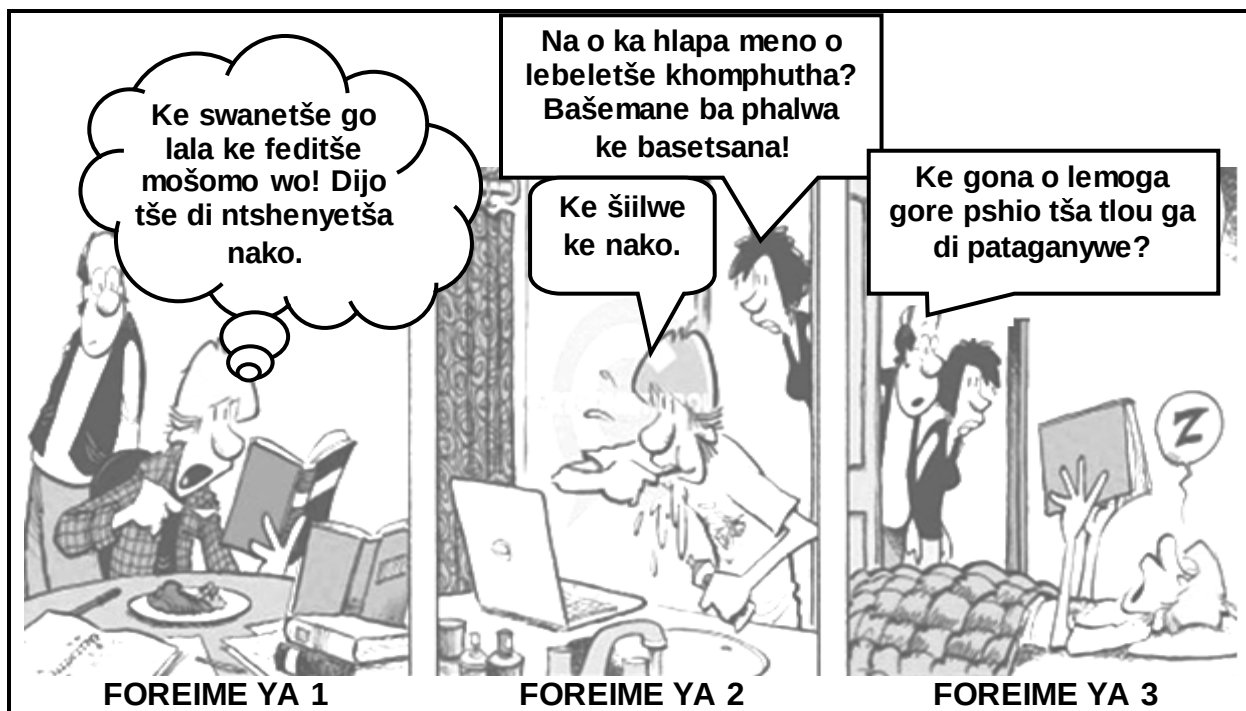
POTŠIŠO YA 4

Tokelo ya ngwalollo e ileditšwe

Phetla

Bala khathune ye ya ka tlase ka tlhokomelo gore o tle o kgone go laetša mabokgoni a tlhathollo ya ditšweletšwa tša go bonwa/bogelwa ka go araba dipotšišo.

SETŠWELETŠWA SA E

[Mothopo: www.google.co.za]

- 4.1 Kgetha karabo ye e nepagetšego. Pudula yeo e laetšago gore motho o a nagana, e tšwelela:
- A FOREIMING YA 1
B FOREIMING YA 2
C FOREIMING YA 3
D FOREIMING YA 1, 2 le 3 (1)
- 4.2 Tsopola leadingwa leo le dirišitšwego khathuneng ye. (1)
- 4.3 Ka go otloga laetša tswalano gare ga kalo ya khathune le seo se diregago mo go yona. Efa dintlha TŠE THARO. (3)
- 4.4 Ka ntlha E TEE hlaloša mohuta wa polelo ya mosadi FOREIMING YA 2. (1)
- 4.5 Na o a dumela gore pshio tša tlou ga di pataganywe? Thekga karabo ya gago ka lebaka. (2)
- 4.6 Hlatholla maikutlo ao a tšweletšwago ke polelo ya mošemane FOREIMING YA 2. (2)

[10]

POTŠIŠO YA 5

Bala ka leihlo le bogale setšweletšwa se sa ka tlase gore o tle o kgone go laetša mabokgoni a kwešišo ya diboepo le melao ya tšhomišo ya polelo ka go araba dipotšišo.

SETŠWELETŠWA SA F**DIPHETHO TŠA MALEBA**

Ngwaga wo mongwe le wo mongwe ge o thoma bontši bja batho ba tšea diphetho tše di itšego mabapi le maphelo a bona. Diphetho **tše** di a fapana go ya ka dinyakwa tša batho. Ngwaga wo ke tšere sephetho sa go hlokomela bahloki le go eletša bana ba go diriša diokobatši, le go se tsene sekolo gabotse. Ke bone e le tshwanelo go kgonthišiša gore tšohle tšeo ke di dirago goba ke di bolelago di loketše bophelo bja ka.

Se sengwe sa diphetho tšeo ke di tšerego ke go tšwelela gabotse dithutong tša ka. Go tloga mola ke tšego sephetho se, ke ipshina ka go tsena sekolo. Ruri, ka tla ka ikhutša go lakalela go ya sekolong. Matšatši a, ge ke eya sekolong pelo ya ka e dula e šweufetše, e re twaa! Ke lemogile gore batho ba bangwe sekolo go bona ke katse le legotlo. Ge ba swanetše go ya sekolong ba senya difahlego. Ke ithutile gore maikemišetšo, boikokobetšo gammogo le tlhompho di dira gore motho a phele gabonolo. Maikarabelo ke sebetša se segolo sa bophelo.

[Mothopo: Boitlhamelo]

- 5.1 Tsopola sehlophantšu sa lerui go tšwa lefokong la mathomo la temana. (1)
- 5.2 Efa kgato ya lešupi (lešalašupi) leo le kotofaditšwego o be o ngwale kgato ya boraro ya lona. (2)
- 5.3 Fetolela lefoko le le latelago go tloga go polelotebanyi go ya go polelotharedi:
'Ke bone e le tshwanelo go kgonthišiša gore tšohle tšeo ke di dirago goba ke di bolelago di loketše bophelo bja ka.' (1)
- 5.4 Laetša mohlala wa lelahlelwa leo le dirišitšwego temaneng o be o fe le mošomo wa lona. (2)
- 5.5 Efa mohuta wa modirišo woo o thaletšwego temaneng. Thekga karabo ya gago ka lebaka. (2)
- 5.6 Hlaloša gore lekopanyi ke eng o be o laetše gore lekopanyi le, 'goba' le phetha mošomo ofe ge le dirišitšwe ka tsela ye. (2)

[10]

PALOMOKA YA KAROLO YA C: 30
PALOMOKA YA TLHAHLOBO: 70